

Анхим О. І.
*кандидат філологічних наук,
докторант кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

АВТОР І ЧИТАЧ У ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Модернізація та глобалізація породили нову плеяду транснаціональних авторів, які вільно і свідомо обирають іноземну мову інструментом свого літературного вираження. Вдаючись до код-світінгу, вони не лише дистанціюються від країни походження, рідної мови та її культурної традиції, але й забезпечують доступ до іншої, нової культури, культурної ідентичності, а також до нової читацької аудиторії. Творчість транснаціональних авторів є свідченням того, що література дедалі частіше виходить за межі чітких національних, культурних і мовних кордонів, показуючи їхню плинність і розмитість. Їхні літературні тексти, які обертаються навколо тем міграції, ідентичності, історії та культурного розмаїття, зумовлюють культивування транснаціональних і транскультурних зв'язків. Самі будучи посередниками між різними національними, культурними та мовними контекстами, вони передбачають також вихід реципієнтів за межі гомогенізуючих есенціалістських концепцій ідентичності та культури, стереотипів національної і культурної приналежності. Транснаціональні твори, спираючись на кілька культурних фонів і показуючи буття між націями і культурами, прагнуть створити «транснаціональну свідомість у читача, демонструючи трагічні наслідки національної свідомості» [6, с. 4].

Міграційне походження транснаціональних авторів та їх укорінення у щонайменше двох національних та культурних колах налаштовує читача на передбачувану «чужість» їхніх текстів. Часто ділячись своїм досвідом і показуючи перетин мовних, географічних та історичних кордонів, письменники запрошують читачів до транснаціонального діалогу, що полягає у сприйнятті культур і націй не як фундаментальних моделей, не як щось однорідне, а як щось плинне, гібридне і синкретичне, як те, що перебуває у постійній взаємодії з іншими націями і культурами. Демонструючи співіснування різних націй і культур, вони показують «третій простір» у сенсі Г. Бгабги [1], який не піддається ні національній, ні культурній ідентифікації. Таким чином, транснаціональні автори, перекладаючи «власну» культуру на мову своєї «нової» батьківщини, привертають увагу читачів до інших культурних контекстів. Транснаціональна література дозволяє читачам поринути у світ між і понад націями та культурами, спонукаючи їх до критичного мислення. Водячи читача незнайомими і часто «екзотичними» місцями, автор забезпечує його відхід від однобічного сприйняття націй і культур як гомогенних категорій, а також дозволяє йому «виправити власну „карту“ цих місць» [5, с. 216], показуючи відомі місця з альтернативної перспективи. Інший погляд на ніби

знайомі речі спонукає читачів замислитися над власною культурою, дистанціюватися від неї і перевизначити таким чином свою ідентичність.

Одним із викликів для розуміння транснаціональної літератури стає залучення авторами літературної багатомовності. Використання змішаного мовного коду розглядається як елемент побудови їхніх текстів, що уможлиблює зближення двох націй і культур в тексті не лише на змістовому рівні, але й у мовному оформленні. Також така білінгвальність постає як стилістичний прийом, який ілюструє позицію авторів між двома націями та культурами. Відповідно, іншомовні вставки несуть не лише естетичне навантаження, але й стають носіями транснаціонального і транскультурного потенціалу. Рідна для автора мова стає носієм пам'яті та ідентичності, а читач транснаціонального твору лінгвістично та культурно опиняється у «третьому просторі». Водночас завдяки двомовності чи навіть багатомовності авторів матрична мова також перероджується і трансформується, звичні для читача слова вживаються по-новому і набувають нових смислів і життєвої сили. Мовні та міжмовні ігри спонукають читача транснаціонального твору з нового ракурсу пізнати свою рідну мову, а залучення іншомовних елементів сприймається читачем як щось дивне і таким чином викликає в нього критичне бачення. При прочитанні транснаціонального твору виникає транснаціональний/транскультурний простір, який завдяки багатомовності наповнюється різними голосами і навіть якщо читач не розуміє мови, він «чує» голоси, що сприяє формуванню в нього не лише візуального, але й акустичного простору. Використання явної, латентної та виключеної форм багатомовності [3] хоч і вимагає у читача відповідних мовних навичок, щоб зрозуміти всю гру автора, проте не є необхідністю, адже іншомовні вставки, вводячи читача в лінгвістично та культурно змішаний світ і передбачаючи певні естетичні та стилістичні ефекти, використовуються автором навмисно і в деяких випадках відсутність у читача знань тієї чи іншої мови може бути навіть бажаним явищем. Водночас задля продуктивності діалогу з читачем, автори більшість іншомовних вставок перекладають на матричну мову тексту, тим самим роблячи їх зрозумілими і без знання відповідної іноземної мови. Використання гібридної мови уможлиблює таким чином діалог транснаціонального автора з часто наразі «монокультурним читачем» і передбачає формування в останнього транснаціонального мислення, що полягає у баченні дивного, чужого і незвичайного у власному «Я». Відповідно, «Я» та «Інший» існують не як протилежні, а як взаємодоповнюючі сутності. Вступаючи у діалог з «Іншим», читач поступово усвідомлює, що це не ворог чи чужинець, «а лише дзеркало різноманітних можливих облич, численні розуміння людського існування, різноманітні визначення приналежності, які можна осягнути, спростувати або засвоїти» [4, с. 190].

Важливим продуктом діалогу у транснаціональній літературі є створення транснаціональних культур пам'яті, які формуються через зіткнення і накладення різних національних культур пам'яті автора та читача. Спільні спогади про ті чи інші події, які в автора і читача часто базуються на різних передумовах, уможлиблюють вихід пам'яті на транснаціональний рівень, а

тому транснаціональна література завжди вимагає критичного читача, який здатний мислити глобально і зіставити свої знання з версіями, описаними в тексті. Як зазначає А. Тіпнер: «Під час переміщення через кордони та переходу від однієї національної культури пам'яті до іншої виникають нові, транснаціональні культури пам'яті, у яких зіштовхуються різні інтерпретації, події переоцінюються, а традиційні наративи піддаються сумніву та трансформуються» [2, с. 156].

Отже, у транснаціональній літературі не лише автори, але й читачі виходять за межі своїх «рідних» культур і відриваються від національно-культурних приналежностей, долаючи стереотипне мислення національними категоріями. Водночас продуктивність діалогу прямо залежить від ерудованості і начитаності читача, його обізнаності з мовним, культурним і літературним фоном автора, здатністю зрозуміти наявні інтертекстуальні та інтермедіальні референції. Перебуваючи в діалозі з культурно-гібридним автором і героями, читач стає відкритим до «Іншого», починає формувати власну точку зору, що сприяє формуванню транснаціональної свідомості і, зрештою, ідентичності. Тому тут варто говорити не про втрату національної чи культурної автентичності, не про їх розчинення, а про взаємозбагачення.

Бібліографічні посилання

1. Bhabha H. *The Location of Culture*. London, New York : Routhledge, 1994. 285 p.
2. Bischoff D., Komfort-Hein S. *Handbuch Literatur & Transnationalität*. Berlin, Boston : De Gruyter, 2019. 545 S.
3. Blum-Barth N. *Poetik der Mehrsprachigkeit. Theorie und Techniken des multilingualen Schreibens*. Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2021. 373 S.
4. Dagnino A. *Transcultural Writers and Novels in the Age of Global Mobility*. West Lafayette, Indiana : Purdue University Press, 2015. 240 p.
5. Heero A. *Zwischen Ost und West: Orte in der deutschsprachigen transkulturellen Literatur. Von der nationalen zur internationalen Literatur. Transkulturelle deutschsprachige Literatur und Kultur im Zeitalter globaler Migration* / H. Schmitz (Hg.). Amsterdam : Rodopi Publ., 2009. P. 205–225.
6. Wiegandt K. *The Transnational in Literary Studies: Potential and Limitations of a Concept*. Berlin, Boston : De Gruyter, 2020. 267 p.